

В.Л.ІВАНОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музичного мистецтва ВП
«МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Діяльність педагога має високу соціальну значущість і займає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості і духовної культури українського суспільства. Професійна педагогічна діяльність викладача може розглядатися як цілісна динамічна система, яка містить п'ять структурних елементів: засоби педагогічної комунікації; суб'єкт педагогічного впливу; об'єкт педагогічного впливу; предмет їх спільної діяльності; цілі навчання. Ці компоненти складають єдину систему, бо ні один з них не може бути замінений іншим або їх сукупністю.

У педагогічній діяльності поєднується *теоретична* складова, пов'язана з розкриттям нових закономірностей, сутності навчальної дисципліни, а також *практична*, спрямована на створення конкретних ситуацій, що стимулюватимуть учнів до пізнавальної діяльності і розв'язання педагогічних задач.

Професійна діяльність викладача навчального закладу – це особливий різновид творчої інтелектуальної праці. Творчість викладача полягає, насамперед, у доборі методів і розробці технологій реалізації мети і головного навчального завдання: забезпечення ефективності навчально-виховного процесу; озброєння учнів ґрунтовними знаннями; мотивація учнів до самостійного опрацювання інформації; розвиток творчого мислення; виховання різнобічної, досвідченої і культурної людини.

Психологічна структура діяльності педагога є своєрідним відображенням діяльності педагогічних систем. Психологічна структура діяльності – це взаємозв'язок, система і послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач. У ній виділимо конструктивний, організаторський, **комунікативний** і гностичний функціональні компоненти.

За визначенням І.А. Зязюна, **педагогічна майстерність** — це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога. Складовими є гуманістичне спрямування, теоретичні знання, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

В структурі професійної педагогічної діяльності можна виділити три складових компонента: професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення.

Професіоналізм знань є основою, підґрунтям формування професіоналізму загалом. Важливими особливостями професіоналізму знань є: 1) комплексність, тобто здатність викладача синтезувати інформацію з різних галузей науки у процесі викладання певної навчальної дисципліни; 2) особистісна забарвленість, тобто знання, «пропущені» через власну позицію; 3) формування знань одночасно на різних рівнях (теоретичному, методичному, технологічному).

Професіоналізм спілкування (комунікативна культура) – це готовність і вміння вибудувувати у взаємодії з учнями такі комунікативні зв'язки, що сприятимуть найбільш ефективному розв'язанню навчально-виховних задач. Йдеться про те, що виховують учнів не тільки навчально-виховні заходи, але й сама особистість викладача. Викладач повинен розуміти, пам'ятати, що ефективність спільної діяльності педагога і учня в будь-яких формах залежить від взаєморозуміння між ними. А «зрозуміти внутрішній світ іншої людини, – як справедливо зауважує Кулноткін Ю.М., – це значить зуміти поставити себе на місце іншої людини і бачити оточення немовби очима іншого. Проте порозуміння – це не просто моє розуміння іншого, але й знання того, що інший розуміє мене. Іншими словами, взаєморозуміння передбачає єдність вихідних цілей учасників спільної діяльності».

Водночас суттєву роль в організації педагогічного спілкування відіграє педагогічна техніка. Її засобами є здатність до перевтілення (артистизм, голос, міміка, пантоміміка, культура мовлення). У структурі професіоналізму педагогічного спілкування важливе місце займає також зовнішня естетична виразність.

Щодо **професіоналізму самовдосконалення**. Цей компонент професіоналізму передбачає: 1) професійне самовдосконалення через самоосвіту (самостійне оволодіння найновішими досягненнями психолого-педагогічної науки, накопичення передового педагогічного досвіду, аналіз власної діяльності та діяльності колег і на цій основі реконструювання навчально-виховної інформації і організації власних пошуків); 2) по-друге, через самовиховання – особистісне самовдосконалення (перебудова особистісних якостей, установок, цінностей, моральних орієнтацій, потреб, інтересів, мотивів поведінки).

Отже, професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення забезпечують розвиток цілісної системи – професіоналізму діяльності педагога. В педагогічній діяльності ці структурні елементи взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Спілкування (комунікація) – один із компонентів педагогічної діяльності. Відомо, що педагогічна діяльність складається із змістового, методичного, соціально-психологічного компоненту. Коли викладач іде на заняття, він продумує змістовий і методичний компонент; соціально-психологічний же, тобто спілкування, часто лишається поза увагою педагога. А між іншим, якщо оволодіння першими двома компонентами відбувається у

процесі навчання, то третьому, тобто спілкуванню, ніхто ніде цілеспрямовано не навчає, хоча спілкування відіграє велику роль у нашому житті.

Вважаємо, що спілкування займає особливе місце в роботі вчителя, оскільки він має «комунікативну професію». **Професійно-педагогічне спілкування** – це система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, пізнання один одного, організація діяльності і стимулювання діяльності вихованців, організація і корекція взаємин у колективі вихованців, співпереживання і створення умов для самоствердження особистості вихованця. Педагогічне спілкування – особливий вид творчості.

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування викладача-педагога з вихованцями на занятті і після зайняття, що виконує певні педагогічні функції і спрямоване (якщо воно повноцінне і оптимальне) на створення сприятливого, здорового психологічного клімату, на оптимізацію навчальної діяльності і стосунків між педагогом і учнем та в учнівському колективі.

Культура педагогічного спілкування вміщує вміння слухати, ставити запитання, аналізувати відповідь, зрозуміти іншого, бути уважним, спостережливим, встановлювати контакт, бачити і зрозуміти реакцію аудиторії, передавати своє ставлення до того, про що йде мова, зацікавити, захопити поясненням, орієнтуватися в обстановці.

Кожен з викладачів створює свій **стиль спілкування**. Е.Г.Костяшкін за рівнем професійної етики й особливостями діяльності визначає такі чотири типи: «інтелектуальний», «вольовий», «емоційний», «організаторський». В.О.Кан-Каликом абстраговані негативні моделі поведінки педагогів на заняттях: «Монблан» – учитель як гірська вершина над учнем; «Китайська стіна» – дистанція, обмежене спілкування; «Локатор» – будує взаємини вибірково, з тими, хто подобається; «Гамлет» – постійно вагається у власних діях; «Глухар» – чує тільки себе.

А.Бойко, аналізуючи поведінку вчителя у поєднанні з його педагогічною діяльністю та її результатами, виділяє обґрунтовані моделі виховуючих взаємин педагогів і учнів. Образно вони названі так: «Оптиміст», «Об'єктивіст», «Ерудит», «Талант», «Умілець», «Душа», «Артист».

Для викладача з високою культурою спілкування характерними є: оптимальність вимог; педагогічний оптимізм; емоційний відгук; формування колективних форм стосунків, відносин у колективі у навчально-виховному процесі; створення атмосфери доброзичливості.

Однак, якою б привабливою не була модель взаємин викладача і студента, вона завжди динамічна. З огляду на це хороший педагог завжди прагне до неперервності своєї освіти та професійної підготовки, він постійно аналізує свою діяльність, ідентифікує досягнутий рівень взаємодії з учнями, добирає і використовує нові здобутки педагогічної науки і передового досвіду, переймає найкраще від своїх колег.

«У світі ідеальних людей немає, і «ідеального викладача» я уявити не можу. Але найголовніші якості викладача, на мою думку, такі: щирість, вимогливість, відповідальність, почуття обов'язку, професійна гідність, точність і ясність викладу своєї науки, прагнення до самовдосконалення і творчості у своїй нелегкій праці» (В.О.Сухомлинський).

Список використаних джерел

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256с.
2. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
3. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
4. Михайлик А.Г., Матвієнко Л.П., Макаренко О.П. Культура південноукраїнського регіону. Питання міжетнічної комунікації: Навчальний посібник. – Миколаїв: Видавництво Прокопчук Т.Ю., 2010 – 322с.
5. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – М.: «Рефл-бук». К.: «Ваклер» – 2006. – 656с.
6. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346с.
7. Ткач Т.С.Деякі теоретичні аспекти музичної комунікації у сфері хорового виконавства //Науковий вісник НМАУ ім. П.І.Чайковського. – Естетика і практика сучасної мистецької освіти: Збірник статей. – Вип. 74 – Київ,2008. – С.50-57